

НАЗВИ ОСІБ З ІНШОМОВНИМИ СУФІКСАМИ У СЛОВАЦЬКІЙ МОВІ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 22.
УДК 811.162.4' 373.611:811.161.2

Буднікова Л. Т. Назви осіб з іншомовними суфіксами у словацькій мові; 12 сторінок; кількість бібліографічних джерел – 15; мова українська.

Анотація. У статті розглядається творення атрибутивних та агентивних назв осіб іншомовними суфіксами у словацькій мові. У розвідці показано механізм творення атрибутивних та агентивних назв осіб запозиченими суфіксами, а також визначені продуктивні та непродуктивні твірні основи.

Ключові слова: атрибутивна назва, агентивна назва, словотворчий суфікс, назва особи, твірна основа, словотвірна модель.

Resume. The article deals with *nomina agentis* and *nomina attributiva* of persons in the Slovak language formed by foreign suffixes. The mechanism of forming of *nomina agentis* and *nomina attributiva* of persons is shown as well as productive and unproductive derivational bases are determined.

Key words: *nomina attributiva*, *nomina agentium*, derivational suffix, name of the person, derivational base, derivational model.

У межах розрядів агентивних та атрибутивних назв осіб словацької мови є чимала кількість утворень (понад 1000 назв) іншомовного походження з наявними у них запозиченими, у тому числі й інтернаціональними, суфіксами. Як зазначає С. Ю. Рижикова, подальше удосконалення суспільних відносин, зростання науково-технічного прогресу, розвиток науки і культури, поява нових спеціальностей сприяють утворенню нових слів із значенням особи [6, с. 23]. Особливо протягом десятиріч зростає кількість агентивних назв осіб, які або просто запозичуються з інших мов, або утворюються на словацькому мовному підґрунті за допомогою іншомовних суфіксів від власних або вже освоєних твірних основ. Як зазначає О. К. Безпояско, "суфікси іншомовного походження є органічною частиною словотвірної системи мови. Як правило, це інтернаціоналізми, які виконують ті самі функції, що й слов'янські суфікси [1, с. 61]". Словацький дослідник Й. Яцко зауважує, що у кожній мові існує певна різниця між власними та запозиченими словами, але ця різниця не така вже й гостра, оскільки запозичені слова входять у систему мови, підпорядковуються фонетичній та граматичній будові мови, за рахунок чого втрачають формальну та семантичну ознаку іншомовності [10, с. 211]. Розглянемо їх по порядку.

Із суфіксом **-ist-a** у словацькій мові наявні утворення агентивних назв осіб, атрибутивних та ідеологічних назв.

У словацькій мові є 223 агентивні назви осіб із суфіксом **-ist-a** та 67 атрибутивних назв. Утворюються агентивні та атрибутивні назви осіб від іменників (майже 250 назв) і прикметників (понад 20 назв).

У словацькій мові найбільше відіменникових агентивних утворень. Серед них виділяється декілька груп назв осіб за способом і видом діяль-

ності. Найбільшу групу (понад 40 назв) становлять назви, які позначають особу за професією або фахом (*bilancista, dokumentarista, drogista, fiakrista, figuralista, fotografista, gátrista, kopista, kriminalista, personalista, procesualista, radista, signalista, telefonista, žurnalista*) [14]. Як зазначає Е. Тібенська, назви із суфіксом **-ist-a** у словацькій мові позначають осіб, які керують, доглядають або обслуговують якийсь пристрій, апарат. Утворюються такі назви осіб від іменника, який називає даний пристрій або апарат, наприклад, *automobil – automobilista, kombajn – kombajnistá, telefón – telefonista* [15, с. 192].

Багато є словацьких назв осіб (35 назв) на позначення особи, яка співає або грає на музичному інструменті (*bandurista, basista, cimbalista, čelista, dombrista, flautista, gitarista, harfista, huslista, chorista, klavirista, kontrabasista, mandolinista, sopránista, trombonista, tympanista, violončelista, vokalista*) [14]. Як зазначає В. Дуйчікова, суфікс **-ist-a** настільки щільно увійшов до словотвірної системи словацької мови, що утворює назви осіб і від власне словацької основи, наприклад, *huslista* [9, с. 354].

Й. Яцко зауважує, що у сучасних періодичних виданнях назви осіб із суфіксом **-ist-a** утворюються і від словацьких власних назв. Наприклад, від вірша Халупки „Mor ho!“ утворено назву *morhista: Kde je elán starých štúrovcov, mladej Európy, morhistov...* (Pravda, 9.01.1993, s. 3). Від назви альманаху „Napred“ за допомогою суфікса **-ist-a** утворилася назва *napredista: K sporu J. M. Hurbana s napredistami* (Slovenský jazyk a literatúra v škole, 34, 1987/1988, č. 2, s. 52). Від частини власної назви „Divadlo na Korze“ утворено назву *korzista: Po zatvorení Divadla na Korze v roku 1968 sa spolu s Milanom Lasicom, Julom Satinským a ďalšími „korzistami“ stal nežiaducím* (Sme, 17.09.1993, s. 5) [12, с. 160].

Чимала кількість назв на позначення людей, які діють у певних сферах науки або культури. Найбільше таких назв у науці, особливо у філології (26 назв) (*anglista, bohémista, germanista, hebraista, hispanista, hungarista, indoeuropeista, latinista, lingvista, nordista, polonista, purista, romanista, russista, slavista, slovakista, slovenista, štylista*).

Назв на позначення осіб за певним видом спорту у словацькій мові нараховуємо 25 (*alpinista, basebalista, basketbalista, bicyklebalista, bicyklista, biliardista, cyklista, finalista, fleuretista, futbalista, handbalista, hokejista, kanoista, kulturista, motocyklista, motorista, šachista, volejbalista*). Суфікс **-ist-a** є другим найбільш вживаним суфіксом після **-ár** для творення назв осіб з області спорту. За допомогою суфікса **-ist-a** утворюються назви осіб, які займаються певним видом спорту, певною спортивною грою або певною спортивною дисципліною [13, с. 270]. Як зауважує М. Поважай назви осіб з області спорту типу *kulturista, parašutista, turista* утворено від іменників на **-ismus**: *kulturizmus, parašutizmus, turizmus* [13, с. 271]. Й. Яцко зазначає, що за допомогою суфікса **-ist-a** у словацькій мові нові назви осіб з області спорту, якими пересипані періодичні видання, активно утворюються від іменників. Наприклад, від іменника *toped* утворилася назва *topedista*, від *mundial* назва особи *mundialista*, якою називають учасника світового чемпіонату з футболу [11, с. 342]. Далі дослідник зазначає, що у сучасній словацькій літературній мові суфіксом **-ist-a** назви осіб утворюються не лише від запозичених основ, але і від власне словацьких (*bicista, priplecista, šablita, trojbolista, valcista*). Хоча їх і важко прийняти за літературні вирази, оскільки у словацькій мові уже існують для називання таких осіб усталені назви із суфіксами **-ár, -č** (*šabliar, trojbojár, valcovač*) [11, с. 344].

У словацькій мові багато назв на позначення осіб, що діють у літературі або мистецтві (понад 20 назв) (*analista, fabulista, folklorista, hymnista, karikaturlista, kupletista, legendista, memoárista, monografista, novelistista, pamfletista, parnasista, portretista, publicista, scenárista, žalmista, žánrista*).

Наявні у словацькій мові і назви на позначення осіб, що діють у військовій справі (*artilerista, gardista, kavalerista, tankista, ženista*) та медицині (*internista, ortodonista*).

Серед атрибутивних назв осіб словацької мови наявні назви, які позначають осіб за характерною поведінкою (*detailista, idealista, individualista, intelektualista, fenomenalista, formalista, humanista, karierista, masochista, materialista, maximalista, minimalista, naturista, negativista, objektivista, optimista, pragmatista, progresista, realista, subjektivistista, škandalista, trémista*).

Назв осіб, утворених від прикметників у словацькій мові дуже мало. Це здебільшого назви, які позначають осіб за їх поведінкою (*aktivista, fenomenalista, špecialista*) та за видом заняття (*inštrumentalista, regionalista*). За свідченнями дос-

лідників, суфікс **-ist-a** не вступає в конкуруючі відносини з іншими словотворчими формантами мовної системи [5, с. 39].

Із суфіксом **-ér/-ier** у словацькій мові наявні утворення атрибутивних та агентивних назв осіб. Як правило, всі ці назви запозичені з німецької мови. На високу продуктивність утворень із суфіксом **-ér/-ier** у словацькій мові вказують Я. Горецький, В. Дуйчікова та Й. Яцко. В інших слов'янських мовах, насамперед у сучасній українській, мові дослідники також відзначають активізацію суфікса **-ep** при творенні іменників від німецьких запозичень [3, с. 17]. Окрім того, суфікс **-ep** був засвоєний українською та російською мовами у складі іншомовних слів, але згодом, виокремившись у самостійну морфему, став приєднуватися не тільки до запозичених, але і до споконвічних українських слів. Такі слова, як *боксер, фермер*, мають відповідники в англійській мові і тому вони скоріше запозичилися, як і слова *бокс, ферма*. Але деякі агентивні назви, наприклад, *комбайнер*, не мають відповідника в англійській мові, тому дослідниця припускає, що ця назва утворилася в українській мові за аналогією до інших слів [6, с. 27].

У словацькій мові нараховуємо понад 100 агентивних іменників із суфіксом **-ér/-ier** та 30 атрибутивних назв осіб. Твірними основами у таких назвах виступають іменники, дієслова та прикметники.

Відіменникових агентивних назв осіб у словацькій мові найбільше (понад 50). Це здебільшого назви на позначення осіб за професією або видом заняття (*asfaltér, diskontér, eskamotér, importér, finišer, frizér, garderobiér, gravér, psychiater, reštaurátér, reportér, romanciér, skriptér, špeditér, vulkanizér*). Як стверджує Е. Тібенська, назви із суфіксом **-ér/-ier** у словацькій мові новішого походження, ніж назви із суфіксом **-ist-a**, і називають осіб, які виконують якусь діяльність, наприклад, *montér – montuje, šofér – šoferuje* [15, с. 192]. Є також багато назв, що позначають осіб за видом спорту, яким вони займаються або цікавляться (*rekordér, stopér, šprintér, špantér, štartér*).

Відіменникових атрибутивних назв осіб у словацькій мові близько 10. Це назви, які характеризують особу за її внутрішніми якостями (*frazér, fušer, gauner, hazardér, hofier, hypochondér, marodér, pozér, sabotér*).

Із дієсловами у словацькій мові співвідносяться такі агентивні назви осіб, як *aranžér, hypnotizér, markér, montér, rafinér, štukatér, trenér, žonglér*.

Із дієсловами співвідносяться атрибутивні назви осіб словацької мови, які характеризують людей за внутрішніми якостями (*debatér, diskutér, machér, škriblér, švindlér*).

Від прикметників назви осіб із суфіксом **-ér/-ier** майже не утворюються. У словацькій мові є лише одна атрибутивна назва *bohatier*.

Із суфіксом **-or** або його варіантами **-átor**, **-tor**, **-itor** у словацькій мові наявні утворення атрибутивних та агентивних назв осіб, назв осіб за соціальним станом та ідеологічних назв.

У словацькій мові є 96 агентивних назв осіб із суфіксом **-or** та його варіантами, а також 30 атрибутивних назв осіб із цим же суфіксом. Твірними основами для цих назв виступають іменники, дієслова та прикметники. Утворення із цим суфіксом поширені і в інших слов'янських мовах. Як зазначає Ю. В. Цимбалюк, суфікс **-or** є другим найбільш поширеним суфіксом в українській мові [7, с. 52].

У словацькій мові найбільше (майже 50 утворень) відіменникових агентивних назв осіб із суфіксом **-or** та його варіантами **-átor**, **-tor**, **-itor**, співвідносних з іменниками на **-áci-a**, **-ci-a**, **-íci-a**. Це здебільшого назви осіб за професією або видом діяльності (*administrátor, anotátor, dokumentátor, dramtizátor, civilizátor, examenátor, inkvizítör, interpolátor, inštrumentátor, germanizátor, harmonizátor, konzervátor, legislátor, lektor, mandátor, mechanizátor, mumifikátor, navigátor, senátor, solicitátor, tabelátor, taxátor*).

Відіменникові атрибутивні назви із цим суфіксом позначають осіб за їх поведінкою (понад 20 назв) (*agresor, exploatátor, imitátor, iniciátor, falzifikátor, mistifikátor, mobilizátor, moralizátor, plagizátor, triumfátor, uzurpátor*).

Віддієслівних агентивних назв осіб у словацькій мові близько 30. Це назви, які позначають осіб за професією або сталим чи тимчасовим заняттям (*dešifrátor, excerptor, ilustrátor, informátor, kombinátor, komentátor, koordinátor, operátor, programátor, registrátor, reštaurátor, signalizátor, systematizátor*).

Віддієслівних агентивних назв осіб у словацькій мові близько 10. Це здебільшого назви, які позначають осіб за їх характерною поведінкою або здібностями (*agitátor, demonstrátor, idealizátor, orátor, organizátor, recitátor*).

Відприкметникові назви осіб у словацькій мові представлені слабо. Переважно це атрибутивні назви типу *novátor, junior*.

Із суфіксом **-ik** у словацькій мові наявні агентивні назви осіб, атрибутивні, ідеологічні назви та назви осіб за місцем проживання.

П. І. Білоусенко стверджує, що грецькі запозичення на **-икъ** частково відомі давньосхіднослов'янській мові [2]. За словами І. І. Ковалика, цей формант споріднений не лише з грецьким **-ikos**, а й з латинським **-icus** [4, с. 67].

У словацькій мові суфікс **-ik** також продуктивний. Є у ній близько 70 агентивних назв осіб із цим суфіксом та 50 атрибутивних. Твірною основою у таких назвах виступає іменник, хоча можливі і подвійні мотивації.

Серед агентивних назв понад 50 позначають осіб за професією або їх діяльністю у певних сферах (*diagnostik, diplomatik, dramatik, elektrotechnik,*

energetik, epigramatik, filharmonik, grafik, hygienik, kozmetik, kritik, lyrik, melodik, mechanik, melodramatik, metodik, mimik, pantomimik, plastik, politik, prognostik, prozaik, pyrotechnik, satirik, systematik, štatistik, taktik, technik, teoretik, tragik).

Близько 20 словацьких агентивних назв позначають особу, яка вивчає, займається або викладає щось (*agrofyzik, agrochemik, agrotechnik, aritmetik, astrofyzik, biofyzik, biochemik, botanik, fonetik, fotochemik, fyzik, genetik, geofyzik, geopolitik, gramatik, historik, chemik, matematik, sémantik*).

Атрибутивні назви осіб словацької мови характеризують людей за хворобою (26 утворень) (*apopleptik, astmatik, diabetik, epileptik, ftizik, gonoreik, hypertonik, hypotonik, hysterik, malarik, narkoleptik, nefritik, neurastenik, neurotik, paralytik, paranoik, rachitik, reumatik, schizofrenik, skleotik, syfilitik, tuberkulotik, venerik*).

У словацькій мові також наявні атрибутивні назви осіб (понад 20 утворень), які називають людей за характерною поведінкою або внутрішніми якостями (*alkoholik, analytik, asketik, blasfemik, cynik, erotik, idylik, ironik, fanatik, laik, mystik, nostalgik, patetik, platonik, polemik, pragmatik, praktik, romantik, skeptik*).

Окрім того, у словацькій мові наявні атрибутивні назви осіб за особливістю характеру, темпераменту (*flegmatik, choleric, melancholik, sangvinik*).

Із суфіксом **-ant** у словацькій мові вживані агентивні, атрибутивні та ідеологічні назви осіб.

За словами І. І. Ковалика, суфікс **-ant** французького походження [4, с. 64]. П. І. Білоусенко стверджує, що назви з цим суфіксом різними шляхами проникали в слов'янські мови з латинської, починаючи з XVII ст. [2, с. 176].

Із суфіксом **-ant** у словацькій мові є понад 40 агентивних назв осіб і 30 атрибутивних. Утворюються такі назви осіб від іменників та дієслів, хоча інколи можуть мотивуватися і дієсловом, і іменником.

Найбільше у словацькій мові відіменникових агентивних назв осіб із цим суфіксом (понад 30). Це здебільшого назви на позначення осіб за професією, видом діяльності або функцією (*asignant, dizertant, cirkusant, ciromant, fidlikant, figurant, intendant, inkasant, laborant, licitant, manipulant, muzikant, oficiant, praktikant, protežant, regresant, trafikant*).

Відіменникові атрибутивні назви осіб словацької мови характеризують людину за її внутрішніми якостями або поведінкою (*diletant, exulant, insinuant, flagelant, fluktuant, jubilant, komediant, pracant, rekreant*).

Віддієслівні агентивні назви осіб у словацькій мові позначають осіб за професією, тимчасовим або постійним видом заняття (*adoptant, frekventant, konzultant, maturant, praktikant, reprezentant, sekundant*).

Віддієслівні атрибутивні назви осіб у словацькій мові позначають людей за характерною по-

ведінкою (*gratulant, interesant, kapitulant, rebelant, sekirant, simulant, špekulant*)

Із суфіксом **-ent** – варіантом суфікса **-ant** у словацькій мові наявні агентивні і атрибутивні назви осіб.

У словацькій мові є майже 30 агентивних назв осіб і 10 атрибутивних із суфіксом **-ent**. Утворюються такі назви осіб здебільшого від дієслів, хоча інколи можуть мотивуватися й іменниками

Віддієслівні агентивні назви із суфіксом **-ent** у словацькій мові позначають осіб за їх професією та видом заняття (*absolvent, asistent, deponent, dirigent, exponent, koncipient, konzument, korešpondent, oponent, pretendent, producent, recenzent, referent, rekurent, respondent, revident, študent*).

Від іменників у словацькій мові утворені такі агентивні назви осіб, як *inzerent, prezident, rezident*.

Атрибутивні назви осіб із суфіксом **-ent** у словацькій мові характеризують людей за їх внутрішніми якостями (*abstinent, inteligent, insurgent, konkurent, pacient, repetent*).

Із суфіксом **-an/-án** у словацькій мові представлені атрибутивні та агентивні назви осіб.

У словацькій мові є майже 20 атрибутивних та 10 агентивних назв осіб із цим суфіксом. Утворюються такі назви осіб від іменників та дієслів.

Відіменникові атрибутивні назви осіб у словацькій мові характеризують людину за її внутрішніми якостями (*intrigán, publikán*) та зовнішнім виглядом (*lilipután*).

Агентивні назви на **-an/-án** у словацькій мові позначають осіб за професією або видом заняття, здебільшого це назви церковнослужителів (*dekán, gvardián, kastelán, oratorián*).

Окрім того, у словацькій мові наявні назви осіб на позначення учнів гімназії за роком навчання, які зараз вже є застарілими. Утворюються такі назви осіб від латинських числівників (*kvartán, oktáván, primán, sekundán, septimán, sextán, tercián*).

Із суфіксом **-át** у словацькій мові наявні агентивні та атрибутивні назви осіб.

За твердженням І. І. Ковалика, суфікс **-at** походить із латинського суфікса **-at-us** [4, с. 68].

У словацькій мові є 20 агентивних та 10 атрибутивних назв осіб із цим суфіксом. Утворюються такі назви осіб від запозичених іменників.

Агентивні назви у словацькій мові позначають осіб за професією, функцією або видом занят-

тя (*adresát, advokat, akrobat, delegát, diplomat, doktorát, kandidát, laureát*).

Атрибутивні назви осіб у словацькій мові називають людей за їх внутрішніми якостями, здебільшого негативними (*byrokrat, degenerát, hypnobat, neuropat, psychopat*).

Із суфіксом **-ál** у словацькій мові наявні атрибутивні та агентивні назви осіб.

У словацькій мові нараховуємо 8 атрибутивних назв осіб із цим суфіксом та 6 агентивних. Твірними основами для таких назв осіб виступають іменники та дієслова.

Атрибутивні назви осіб у словацькій мові характеризують людину за внутрішніми якостями або поведінкою (*intelektuál, homosexuál, rival, šibal, vazal*).

Агентивні назви у словацькій мові позначають особу за функцією або видом заняття. Здебільшого це застарілі назви осіб, які сьогодні вже не вживаються (*oficiál, principál, senzál, špirituál*).

У словацькій мові із формантом **-us** наявні агентивні та атрибутивні назви осіб.

У словацькій мові знаходимо дві агентивні та одну атрибутивну назву особи з цим формантом. Це назви, які характеризують особу за її поведінкою або внутрішніми якостями (*génius, fiktus, fiškus*).

В інших слов'янських мовах, наприклад, в російській та українській, наявні агентивні назви осіб із формантом **-ariys**. Це назви з двоморфемним формантом, які позначають особу за професією або видом заняття, як правило, латинського походження (*arxivariys, notariys, scenariys*). Як зазначає Ю. В. Цимбалюк, іменник *notariys* вживається в сучасній українській мові з суфіксом **-arius** або лише з **-ar**: *notariys, notar* [8, с. 120].

Отже, із іншомовних суфіксів у межах агентивних та атрибутивних назв осіб найпродуктивнішим є суфікс **-ista**, котрий навіть здатний утворювати назви осіб і від слов'янських основ, продуктивністю також вирізняються і суфікси **-ér**, **-or/-tor/átor**. Суфікси **-át**, **-ál**, **-us** при творенні агентивних та атрибутивних назв осіб у словацькій мові малопродуктивні. Найпродуктивними твірними основами при творенні іменників іншомовними суфіксами виступають іменники та дієслова, у меншій мірі – прикметники.

Література

1. Безпояско О. К. Семантична співвідносність інтернаціональних суфіксів у словотворі сучасної української мови // Мовознавство.– 1975.– № 3.– С. 61-66.
2. Білоусенко П. І. Історія суфіксальної системи українського іменника (назви осіб чоловічого роду).– Київ: КДПІ, 1993.– 215 с.
3. Височина В. А. Про словотвір іменників від німецьких запозичень в українській мові // Дослідження з граматичної будови української мови: збірник наукових праць.– Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 1988.– С. 16-18.

4. Ковалик І. І. Питання слов'янського іменникового словотвору.– Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1958.– 153 с.
5. Олексенко В. П. Словотвірні категорії суфіксальних іменників: Монографія.– Херсон: Айлант, 2001.– 240 с.
6. Рижикова С. Ю. Агентивні іменники чоловічого роду від англійських запозичень в українській мові // Дослідження з граматичної будови української мови: збірник наукових праць.– Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 1988.– С. 23-28.
7. Цимбалюк Ю. В. Словотвір іменників латинського походження в українській мові // Питання словотвору східнослов'янських мов.– Київ: Наука, 1969.– С. 51-52.
8. Цимбалюк Ю. В. Іменники латинського походження з суфіксами -арій, -ар- (-яр-) в сучасній українській мові // Питання словотвору і граматичної структури української мови: збірник наукових статей.– Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетр. ун-ту. 1976.– С. 119-124.
9. Dujčiková V. Slovtvorná štruktúra prevzatých slov // Slovenské odborné názvoslovie.– 1957.– № 12.– S. 353-358.
10. Jacko J. Cudzie slova v novinách // Kultúra slova.– 1980.– № 6.– S. 211-214.
11. Jacko J. Názvy osôb s príponou -ista // Kultúra slova.– 1986.– № 10.– S. 340-345.
12. Jacko J. Staršie a novšie desubstantíva s príponou -ista // Slovenská reč.– 1994.– № 3.– S. 156-161.
13. Považaj M. Pomenovanie osôb z oblasti športu // Kultúra slova.– 1980.– № 8.– S. 267-276.
14. Rusko-slovenský slovník. – Bratislava: SPN, 1989.– 752 s.
15. Tibenská E. Kobjajnistá, či kobjajněr // Kultúra slova.– 1980.– № 5.– S. 192.

Буднікова Леся Томашівна - кандидат філологічних наук, доцент кафедри словацької філології УжНУ.